

NECATİ ÖNER'E GÖRE DİL-DÜŞÜNCE İLİŞKİSİ

Şerefettin Adsoy*

“Bir memleketin idaresini ele alsaydım, yapacağım ilk iş, hiç şüphesiz dili gözden geçirmek olurdu. Çünkü dil kusurlu ise, kelimeler düşüncüyü ifade edemez. Düşünce iyi ifade edilemezse, vazife ve hizmetler gerektiği gibi yapılamaz. Vazife ve hizmetin gerektiği şekilde yapılamadığı yerlerde âdet, kaide ve kültür bozulur. Âdet, kaide ve kültür bozulursa adalet yanlış yönlere sapar. Adalet sistemi bozulursa, şaşkınlık içine düşen halk ne yapacağını, işin nereye varacağını bilemez. İşte bunun içindir ki, hiçbir şey dil kadar önemli değildir.”

Konfüçyüs

Öz

İnsanın kendi türüyle iletişime geçmesi ve kendi varlığını ortaya koymasının yolu dildir. İnsan his, duygu, düşünce ve taleplerini en iyi şekilde ancak dille ifade edebilir. Dil bu özellikleri bakımından bir ifade aracıdır. Düşüncenin oluşum, gelişim ve somuta dönüşmesinde de etkin olan dil bu özellikleri açısından da yaratıcı ve taşıyıcıdır. Dilin dâhil olmadığı bir düşünce etkili bir değere sahip olamazken düşüncenin olmadığı bir yerde de dil gelişme, zenginleşme ve zihnî faaliyeti gerçekleştirme imkânı bulamaz. Milletın sahip olduğu anadiliyle mefkûresi arasında yoğun bir ilişkinin var olduğu yadsınamaz. Sahip olunan bilinç ve zihniyetin sağlıklı oluşu gelişmiş, zengin ve her türlü zihnî faaliyete elverişli bir anadile sahip olmayı gerektirmektedir. Tarafların birinde meydana gelen bir değişiklik diğesinde de kendini gösterdiğinden dil, düşünce, kültür ve bilim gibi alanları birbirinden ayırmak ya da bağımsız değerlendirmek mümkün değildir. Dil, zihnin aynası olarak kabul edilmenin yanında düşünce ile dil adeta bir kâğıdın iki yüzü gibi değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mantık, Necati Öner, Dil, Düşünce, Kültür, Öğretim

ACCORDING TO NECATI ONER RELATIONSHIP BETWEEN LANGUAGE AND THOUGHT

Abstract

It is through the language for human to communicate with its species and to realize its existence. The human can only express its feelings, emotions, thoughts and demands through the language best. The language is a means of expression in terms of those features. As it is active in the formation, development and embodiment of the thought, it

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 24.10.2019, Accepted / Kabul Tarihi: 10.04.2020

DOI: <https://doi.org/10.26791/sarkiat.629438>

* Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Mantık Anabilim

Dalı, sadvan885@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0947-0458>

is creative and conveyer because of these features. If the language is not included in a thought, it doesn't have a valuable effect. If there is no thinking, the language cannot have the possibility of development, enrichment and producing mental activities. It cannot be denied that there is an intense relation between a nationality's mother tongue and its ideals. The wellness of conscious and mentality needs to have a mother tongue which is developed, rich and sufficient for any mental activity. As any change in one of those sides has effects on the others, it is not possible to think one of them independent from the other sides like language, thought, culture and science. Beside language is acknowledged as the mirror of the mind, thought and language are also considered like the each sides of a paper.

Keywords: Logic, Necati Öner, Language, Thought, Culture, School Teaching

GİRİŞ

İsviçreli zoolog ve antropolog Adolf Portmann ontogenetik açıdan insanın özel yönüne dair yaptığı çalışma sonucunda geliştirdiği antropoloji kuramı ile insan doğuşunun erken bir doğuş olduğu sonucuna varmıştı. Bu kurama göre bütün hayvanlar, sahip oldukları bütün nitelikleriyle birlikte varlık sahasına çıkarlar. Oysa insan kendi türüne özgü nitelikleri dünyaya geldikten yaklaşık bir yıl sonra edinmeye başlar. İnsan, bu nitelikleri de kendi başına değil ancak sosyal çevrede ve çevrenin etkisiyle edinebilmektedir. Dolayısıyla sosyal çevrenin uyarıcılık ve yardımı olmaksızın kâmil insan olmaya yönelik gelişme başarısızdır. Dik durma, dil ve düşünme insanın gelişme göstereceği en önemli niteliklerdir. İnsan, doğumunun ardından ilk yılın sonunda bu nitelikleri ancak toplumsal çevre içinde gerçekleştirmekle insan olmanın emarelerini göstermeye başlar. Birey bu nitelikleri geliştirme oranında toplumsal çevre içerisinde dünyayı tanıma, dünyaya açılma ve dünya ile ilişki kurmada başarı gösterir. Bütün bu gelişmelere bağlı olarak insanın bireysel olmaktan ziyade toplumsal bir varlık olduğunu, insan olma vasfını kendisiyle kazandığı nitelikleri toplum içinde edinip geliştirdiğini hemcinsleriyle ve dünya ile ilişki kurmayı ve onu kavramayı dil sayesinde başarabildiğini söyleyebiliriz. Dil, insanda bir yatkınlık olarak doğuştan vardır. Bir diğer ifade ile insan, dili hazır bulmuş değildir. O, toplum içinde elde edilir ve zamanla gelişme gösterir.

İnsan, kendi diliyle kendi kültürünü oluşturması bakımından da kendi yaşamına biçim veren bir varlıktır. Bir diğer ifade ile insanın kendi bilincine varması, dünya ile iletişim kurması, kendi kimliğini bulması kısaca, insan olması dille mümkün olmaktadır. Dil, bireylerin birbirleriyle iletişim kurarak toplumun oluşmasında hayati önem arz ettiği gibi bireyin kendini ifade edip kendi varlığını ortaya koymasında da önem arz etmektedir.

İnsanı diğer canlı varlıklardan farklı kılan ve aynı zamanda özgür kılan temel niteliği dünyaya açılma, diğer varlıklarla ilişki kurmadır. İnsan haricinde çevresini kavrama çabası gösteren ve aşabilen, onun dışına çıkabilen, kendisinin ve doğanın farkına varan ikinci bir canlı varlık yoktur yeryüzünde. İnsan sahip olduğu bu nitelikleriyle çevresini etkileyerek değiştirebildiği gibi doğaya da bir şeyler katmaktadır. Kısaca, kültür olarak ifade edebileceğimiz bu katkıları uzun bir zaman içerisinde oluşarak bugüne kadar gelmiş ve yarınlara gidecektir. İnsanın insan olması, kendi yolunu kendisinin belirlemesi de oluşturmuş olduğu kültür unsurlarından biri olan dili ile mümkün olmaktadır. gerçekleştirilmektedir.

Toplumun güçlülüğü ve dinamikliği hükmettiği güçle paralellik arz etmektedir. Söz konusu gücün önemli bir kısmını teşkil eden manevi yön, kendisini kendisi yapan değerlerin, toplumu oluşturan fertlerde yaşanmasıyla gerçekleşmektedir. Bu değerlerin

nesilden nesile geliştirilerek aktarılması da dille mümkün olmaktadır. Zira dil bir değerlerin ifade aracı olduğu gibi düşüncenin oluşum, gelişim ve somuta dönüşmesinde de etkin bir fonksiyon üstlenmektedir. Bu çerçevede bir milletin sahip olduğu anadille bilinç ve zihniyeti arasında güçlü bir ilişki vardır.

İnsanın varlığı anlamlandırması sonucunda ortaya çıkan düşünce, bilim ve tefekkür, ihtiyaçlarını karşılama gibi hususların oluşması, gelişme göstermesi ve değer kazanması dille gerçekleşme imkânı bulabilmektedir. Dilin gelişme ve zenginlik göstermesi de ancak derin düşünmenin varlığıyla mümkündür. Dolayısıyla dille ifade edil(e)meyen herhangi bir düşünce etkili bir değere sahip olamazken derin düşünmenin olmadığı yerde de dilin gelişme göstermesi söz konusu değildir.

Kısaca, bireyin kendini bulması, haricindekilerle iletişim kurarak bir topluluk oluşturması, oluşan toplumun varlığının sürdürülmesi, güçlü, sağlıklı bir millet olabilmesi ancak gelişmiş, zengin ve her türlü zihni faaliyete açık ve elverişli bir özge dile sahip olmasıyla mümkün olmaktadır. Bu ve benzeri düşünceye sahip birçok düşünür ve yazarın var olduğu bilinen bir gerçektir. Biz de bu çalışma çerçevesinde aynı konuya kendi zaviyesinde farklı bir yaklaşım ortaya koyduğunu düşündüğümüz Necati ÖNER'in dil-düşünce ilişkisine dair düşüncelerinin bir değerlendirmesini yapacağız.

1- Dil

Düşünce tarihi sürecinde değişik düşünür ve kalem sahiplerinin dili kendi açılarından belli bir değerlendirmeye tabi tutarak tanımladıkları bilinmektedir. Bu düşünürlerden biri olan Platon, dili, “kendi özel düşüncelerini sesin yardımıyla, özne ve yüklem aracılığıyla anlaşılabilir duruma getirmek”¹ olarak tanımlamaktadır. Woltraud Bumann dil kelimesinin dar ve geniş olmak üzere iki farklı anlamda kullanıldığını belirtmektedir. O, dili geniş anlamda, “kuramsal, duygusal ve istence bağlı içeriklerin anlamlı işaretlerle ifade edildiği ve haber verildiği bir araç” olarak tanımlarken dar anlamda ise, dil insan tinine ve aklına kopmaz biçimde bağlı olduğundan özellikle söz dilini, “insanın” özel ayrıcalığını, sahipliğini yapan şey”² olarak değerlendirir.

Bu açıklamalar çerçevesinde değerlendirmek gerekirse dar anlamda yalnız günlük dili, geniş anlamda da her türlü doğal veya yapay sembol sistemlerini içine alan dili, “herhangi bir zihin faaliyetinin açığa vurulmasına, dolayısıyla bir zihinden diğer zihne aktarılmasına yarayan bir işaretler sistemi”³ olarak ifade edebiliriz.

Necati Öner ise dili kısaca şöyle tanımlamaktadır: İnsan ilk defa muhatap olduğu durum veya nesneyi anlamaya ve ardından da o anlamı çağrıştırmak üzere adlandırır. Bu durumda dil, insan tarafından bilinçli bir şekilde oluşturulmuş ve toplum tarafından benimsenmiş bir semboller sistemidir.⁴ Yalnız, dilin, bu kadar basit ve sade olmadığını ifade etmek gerekir. Zira dil, çeşitli görevleri ifa etmekle beraber son derece karmaşık ve ince bir yapıya sahiptir.

Dil nedir, belli bir varlığa sahip midir, sahipse hangi varlık alanına girer, cisimlerle kelimeler arasında var olan ilişki nasıldır, bir ismi doğru yapan nedir, bu doğru olma doğal birşey midir yoksa uzlaşımsal mıdır vb. sorular zorunlu olarak insanı dilin

¹ Eflatun, *Kratylos*, trc. Suad Y. Baydur, (İstanbul: MEB Yayınları,1977), 93-94.

² Woltraud Bumann, *Dil Felsefesi, Günümüzde Felsefe Disiplinleri*. der. ve trc. Doğan Özlem, (İstanbul: Ara Yayıncılık 1990), 477-499.

³ Abdulkuddüs Bingöl, “Dil-Anlam ve Felsefe” *Felsefe Dünyası Dergisi*, 1, (1991): 22-26; Agop Dilaçar, *Dil, Diller ve Dilcilik*, (Ankara: Türk Dil Kurumu,1968), 3.

⁴ Öner, Necati, *Dil Üzerine*, (Ankara: Divan Kitap, 2013), 3.

kaynağı sorununa götürür. Dilin bu sorunu, varlığın aynı sorunu kadar eskiye dayanır. İlk zamanlarda dil ile varlık, lafız ile anlam bir olarak değerlendirilip lafız, varlığın bir simgesi ve adlandırılması değil, bir parçası olarak kabul edilirdi. Hatta mitolojik anlayışa göre, her nesnenin özü isimlerde saklı olup isimlere hâkim olan kişi, nesnelere üzerinde de hâkimiyet elde eder. Dolayısıyla nesnelere dünyası ile isimlerin dünyasının tek bir gerçekliği vardır.⁵

İnsan, farkına vardığı şeyi ayrı ayrı isimlendirmekle yetinmeyip, onların sahip olduğu müşterek vasıfları dikkate alarak söz konusu tikelleri kapsayacak nitelikte tümel kavram oluşturur. Bireyleri hayal ederek izlenimini oluşturmak mümkündür. Fakat izlenimler arasında bağ kurarak değerlendirme yapmak bir üst kavramla ilişkilendirmekle gerçekleşebilir. Bu bağlamda tekil olan Ali'nin izlenimi zihinde canlandırılabilir, ama tümel olan "insan"ın izlenimini meydana getirmek mümkün değildir. Tikeller tümel kavram aracılığıyla bir araya gelmek suretiyle bir sınıf oluştururlar. Zihin eylemini gerçekleştirirken bu sınıfları çağrıştırmak üzere oluşturulan kavramlar aracılığıyla gerçekleştirir⁶.

Adlandırılmamış olan varlık veya durum insan açısından henüz tamamlanmış olmadığından adlandırma, adeta, bir şeyi hiçten çıkarıp var oluşa çağırarak demektir. Adlandırılması tamamlanmış varlık, taşıdığı anlamla artık, topluma ait olmuş olup kolektif bilincin etkisiyle toplumu oluşturan bireylere kendisini kabul ettirir. Georger Gusdorf, varlık ve kelime arasındaki ilişkiyi, "Adlandırmak hiçten çıkarıp varoluşa (*existence*) çağırma"dır. Adlandırılmamış olan hangi durumda olursa olsun mevcut (*exister*) olamaz"⁷ şeklinde değerlendirmektedir. Bu gerçeğe bağlı olarak, adlandırması nihayete ermiş her varlık aynı zamanda varoluşa bir hakkı beyan etmektedir.

Dilin önemli fonksiyonlarından bir diğeri de, bilgi alanı oluşturarak üretilen bilgilerin korunmasını sağlamaktır. Bu aynı zamanda insan bilgisinin temeli olduğunu da gösterir. Zira bilgi, süje-obje etkileşiminin bir verisi olarak dil kalıbına dökülerek, önerme şekline dönüşüp kavramsal bir boyut kazandığında bir anlam ifade eder. Aksi halde, süje-obje etkileşimi dille ifade edilmediğinde, sübjektif bir tecrübe olarak kalır. Bilginin dille aktarılması bir gelenek oluşturulması, geçmiş ve bugünün tecrübe ve birikiminden faydalanılması anlamına gelmektedir. Bir diğer ifade ile, tarih içerisinde oluşan geleneğin, dil sayesinde inşa edilmesi suretiyle geçmişle bağlantı sağlanabilmektedir.

Görüldüğü üzere dilin birbirine karşıt iki işlevi ortaya çıkmaktadır. Dil, bir yandan, insanın kendi iç dünyasında yapıp-ettiklerini ve niyetlerini olduğu haliyle bildirdiği gibi diğer yandan da kendisini gizlemesine, yaptıklarını ve niyetlerini farklı bir tarzda ortaya koymasına imkân verir⁸. Bu duruma bağlı olarak, dilin anlatımları hiçbir zaman onun taşıyıcısı olan insanın değer duygusuna ve değer determinasyonuna karşı ilgisiz kalmaz.

Her bir kelime çağrıştırdığı varlığın var olduğunu gösterdiği gibi onun gerçekleştirmiş olduğu ilişkilere dair veri sunmakla doğa düzenine dair bilgi de vermektedir. Varolanların içinde buldukları ortam çerçevesinde tabi oldukları düzen ve sistem gibi onları çağrıştıran kelimeler de benzer şekilde belli bir dil sistemi içerisinde yer almaktadırlar. Bu sistem varolanların cins-tür ilişkilerinin anlaşılır olmasına yardımcı

⁵ Platon, *Kratylos*, trc. Erman Gören, (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016), 49; Bedia Akarsu, *Wilhelm von Humboldt'ta Dil-Kültür Bağlantısı*, (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1998), 15

⁶ Öner, *Dil Üzerine*, 64.

⁷ Nermi Uygur, *Kültür Kavramı*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013), 46.

⁸ Takiyuddin Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş*, (Ankara: Doğubatı Yayınları, 2013), 243.

olmaktadırlar. Aynı kökten gelen kelimeler bir aile oluşturduğu gibi varolanların yakınlığı ile de uyumludurlar. Bu düzene uygun olan kelimeler doğru çağrışım yaptırır.

Heidegger'in "dil, varlığın meskeni"dir⁹ ifadesiyle varlık, dilde gizlendiğine göre, ancak dilde kendini göstermektedir. Bu bağlamda insan dil ile bütün varlık alanlarıyla ilişki kurabilmektedir. Varlığa dil ile nüfuz edebilen insan var olanlar arasındaki ilişkiyi de dille belleyebilmektedir. Zira insan var olanları dil yardımıyla adlandırarak onların "nelik"lerini bilindir kıldığı gibi diğer varlık alanları arasındaki irtibatı da gerçekleştirebilmektedir.¹⁰ Daha önce de belirtildiği üzere dil ile varlık arasındaki ilişkiye binaen dilin sahip olduğu yapı, varlığın yapısını yansıtır. Örneğin, isimler, nesnelere; yüklemeler, eylemleri; sıfatlar, varlık dünyasındaki nitelikleri; sayılar, nicelikleri göstermelerine bağlı olarak kelimelerin, varlık dünyasında bir şeyleri görmek anlamına geldiğini ve buna göre bir anlam kazandıklarını söyleyebiliriz.

Anlaşıldığı üzere, varlığa dil ile bakmak mümkün olmakla beraber dil, bir olanaklar alanıdır. Söz konusu olanak alanından gerçeklik alanına geçilmesi başta dilin taşıyıcısı olan insanın kendisine bağlı olmakla beraber birçok koşulun da gerçekleşmesini gerektirmektedir. Bu çerçevede, ilkin, bir topluluğun kendi dilinin olanaklarını gerçekleştirebilmesi için her bakımdan bağımsız ve özerk olması gerekir. Zira bağımsız ve özerk olmayan toplumun dilinin zenginliğinden söz edilemez. Bu yüzden bağımsız bir düşünme ve görmenin verisi olan dil zenginleşebilir. Dolayısıyla varlık dünyasına ancak kendi gözü ve düşüncesiyle bakan insan, gördüğünü ve düşündüğünü ancak kendi anadili ile anlatabilir.¹¹

Her ne kadar dil bireyler tarafından oluşturulmuş olsa da anlamın, bilinç edimleri ile başlayıp bitmemesi ve bunlardan kopup bunları aşan bir varlık kazanabilmesi ve ayrıca doğarken kendimizi bu dokunun içinde buluyor ve büyüyor olmamızdan dolayı dil bireyüstüdür. Bu yüzden dilin üzerimizdeki etkisi, bizim için geçerliliği olan düşünce ve doğrulardan daha çok derindir. Bir diğer ifade ile dil, bizi şekillendirdiği gibi bize bir düşünme tarzını da verir. Dolayısıyla en başarılı ve tutarlı düşünme biçimi anadille gerçekleştirilebilmektedir.¹² Bu bakımdan "dil, bizden önce ve bizim için başarılı bir düşünme olarak karşımıza çıkar".¹³

Varlık alanına dil ile baktığımızdan "bir dilin dünya görüşü, o dilin dünya yorumu" olduğu söylenebilir. Zira dünya söz konusu dilin imkânları çerçevesinde o dilde kurulmuş, düzenlenmiş ve o dili konuşanların diline bürünmüş bir biçimdedir. Her dilin kendine özgü niteliklerinin var olmasına bağlı olarak dünya, her dilde farklı boyutta dile geldiğinden, genel anlamda, "dil, dünya kavrayışı"¹⁴ olmaktadır.

Bir dilin kendisinden beklenen fonksiyonunu gerçekleştirmesi, içerdiği kelimelerin doğru ve sağlıklı çağrışım yapmasına bağlıdır. Doğru ve sağlıklı çağrışımın gerçekleşmesi, ancak söz konusu kelimenin o dile ait olması ya da o dil düzeni içerisinde kabul görmüş olmasıyla mümkün olmaktadır. Bir toplumda oluşarak hayat imkânı bulan dil o topluma ait olduğundan kelimelerin işaret ettiği kavramların içeriği de anonimdir. Buna bağlı olarak, kavramların içeriği toplumda etkili olan değerlerin

⁹ Martin Heidegger, *Teknik ve Dönüş&Özdeşlik ve Ayrım*, trc. Necati Aça, (Ankara: Pharmakon Yayınevi, 2019), 52.

¹⁰ Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş*, 234

¹¹ Öner, *Dil Üzerine*, 79

¹² Öner, *Dil Üzerine*, 79

¹³ Macit Gökberk, *Değişen Dünya Değişen Dil*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011), 69, 71

¹⁴ Nermi Uygur, *Dilin Gücü*, (İstanbul: Kabalıcı Yayınları, 1994), 127 vd.

hâkim olduğu tutuma göre oluşmaktadır. Bu da her toplumun kendisine ait bir dünya algısı olduğu anlamını ifade etmektedir. Duygu ve düşünceler dille ifade edildiğinden, dil, bir yönüyle, birlikte yaşayanların harcı niteliğini kazanmaktadır. Bir diğer ifade ile dil, onları bir arada tutan en önemli bağıdır. Fransız düşünür J. Chevalier, “Bir milletin dili o milletin ruhudur. O milleti yıkmak için önce onun ruhunu yıkmak lazımdır”¹⁵ der. Bu anlamda millî dil bir milletin olmazsa olmaz varlık şartlarından biri olmaktadır. Necati Öner de dilin toplumda iki ayrı işlevinin var olduğunu vurgulamaktadır. Birincisi, toplumu oluşturan fertler arasında iletişimi sağlamaktır. İkincisi ise, derin düşüncenin (tefekkür) yani insanın varlığı tanıyıp ihtiyaçlarını karşılamada sarf ettiği çabaların sonucunda ortaya çıkan bilimsel faaliyeti gerçekleştirmektir.¹⁶

Dil, varlık dünyasını ancak olduğu gibi aktardığı zaman gerçek işlevini gerçekleştirmiş olur. Bir olanak alanı olan dil objektif olarak güncel sfere geçmesiyle gelişebilir. Bu yüzden bir dil, şiir, edebiyat, bilim ve felsefe dili olduğunda genişleyip zenginleşebilir. Dolayısıyla bir toplumda şiir, edebiyat, bilim ve felsefe yetersizse, dil de yetersizdir. Bir dil, ancak düşünme ve görme sayesinde varlık dünyası ile objektif bir ilişki kurduğu ölçüde gelişebildiği gibi tefekkür ve bilim de üstlendiği görevi gerektiği ölçüde ifa edebilmek için gelişmiş ve zengin bir dile ihtiyaç duymaktadır. Dile getirilen alanlarda sağlıklı ve geçerli bir yaratıcı düşünmenin gerçekleşmesi de ancak anadille mümkün olur. Necati Öner'in öngördüğü bu zorunluluğu Alman dil bilimcisi Wilhelm Von Humboldt, “Bir milletin, ancak kendi dilinin gelişmesi gerekli bir dereceye ulaştığı zaman büyük dâhiyane bir düşünce etkinliği meydana gelebilir”¹⁷ şeklinde dile getirmektedir.

2- Düşünce

Dil konusunda olduğu gibi düşünce konusu da en eski düşünürlerden günümüz bilginlerine kadar pek çok kişinin zihin dünyasını meşgul ettiği görülmektedir. İsviçreli dil filozofu Walter Porzig'e göre düşünce, ilişkileri kavramaktır. Düşünce, başarısını asıl olanı seçmede kendini gösterdiğinden kendisi ve düşündüğü şeye dair gereksiz olanı bırakmak durumundadır. Bu da bir soyutlamadır. (...) düşünce, bir düşünüşler dizisidir. Düşünüşler dizisi de düşünüşler arasında ilişkiler kurar. Böylece ilerlemiş düşünce, nesnelerin ilişkisini değil, ilişkilerin ilişkisini de kavrar.¹⁸ Aynı noktayı Platon, “Düşünce, insanın kendi içinden kendisiyle yaptığı bir konuşmadır. İnsan, bir şeyi düşündüğü zaman, onu aynı zamanda dil ile hiçbir konuşmaya başvurmadan, kendi içinden anlatmaya çalışır”¹⁹ şeklinde tasvir etmektedir.

Necati Öner'e göre düşünme, insanın akıl yürütme, açıklama yapma, seçme, mukayese etme ve hüküm verme gibi eylemleri gerçekleştirmekle zihnin bütün etkinliklerini kapsar.²⁰ Bu durumda zihnî işlemleri yapabilme, temsil, soyutlama ve semboller oluşturabilme gibi beceriler düşünmenin temelini oluşturmaktadırlar.

Düşünme eylemi varlıklar arasında bağ/bağlar kurmakla gerçekleşmektedir. Bu da varlıkların bizzat kendileriyle değil zihinde onları temsil eden yani zihindeki tasavvurları olan kavramlarla yapılır. İnsan bir şeyin kavramını elde etmekle onu

¹⁵ Öner, *Dil Üzerine*, 79

¹⁶ Öner, *Dil Üzerine*, 40.

¹⁷ Öner, *Dil Üzerine*, 79.

¹⁸ Walter Porzig, *Dil Denen Mucize*. trc. Vural Ülkü, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1995), 52 vd.

¹⁹ Eflatun, *Kratylos*, 115 vd.

²⁰ Öner, *Dil Üzerine*, 59.

tanımış olur. Bu yüzden insan var olanlardan tanıdığı ve anlamlandırıldığını isimlendirir. Bu isimler de adlandırmadan sonra var olanların yerini alır.²¹

Düşünme etkinliği, kavramlar ve kavramların oluşturduğu yargılar arasında ilişki kurarak bir sonuca varma şeklinde gerçekleştiğinden bu etkinlik bir zihinsel işlemdir. Bu işlem bir akıl yürütme olduğu gibi ulaşılan sonuç da yeni bir bilgi demektir. Yapılan her araştırma bir akıl yürütmeler zinciri olması bakımından düşüncenin temelinde kavram yer almaktadır. Zihinde yer alan her bir kavram bir varolanı temsil eder, kavramın anlamı o varolanın neliğini ifade etmektedir. Ulaşılan hükmün anlamında ise yargı içerisinde yer alan kavramlar belirleyici olmaktadır. Bu belirleyicilik kavramın bizzat kendisinden kaynaklı olmayıp onun işaret ettiği anlam dolayısıyla olmaktadır. Bir kavramı çağrıştıran kelime, eğer, aynı zamanda kendisinden başka bir kavramı da karşılıyorsa düşünme yolunda sapmalar olur. Bu durumda düşünme sonucunda elde edilecek sonuç sağlam ve sağlıklı olmaz.²² Böyle bir durumda arzu edilen ya da ulaşılabilecek noktaya ulaşmada sorun yaşanacağı gerçeği dikkate alınarak yaratıcı düşünme veya yeni bilgi elde etme etkinliğinde bu türden durumlara dikkat edilmelidir.

3- Dil-Düşünce İlişkisi

Dil ile düşünce ve dil ile görme arasında derin bir alakanın var olduğu yadsınamaz. Geçmişten günümüze kadar, dil sorununa değinen her düşünürün bir şekilde dil-düşünce ilişkisi üzerine de zihin yordugunu görmekteyiz. Platon,

“Düşünce, insanın içinden kendi kendisiyle yaptığı bir konuşmadır. İnsan, bir şeyi düşündüğü zaman, onu aynı zamanda dil ile hiçbir konuşmaya başvurmadan, kendi içinden anlatmaya çalışır. Düşünme ile dil arasındaki ilişki ihmal edilirse, dil ile varlık dünyası arasında kurulması gereken bağlantı meydana gelmez. O zaman kelimeler birer boş klişe haline gelir”²³

şeklinde ifade etmektedir.

Herder’e göre dil, bilimlerin özü ve aracı olduğu gibi aynı zamanda onların yapıcı ve yaratıcı unsuru olma özelliğine de sahiptir. Dilin bu özelliğine bağlı olarak bilimlerin formu ve düşünceler, dil içinde ve dile bağlı olarak şekil alır.²⁴

İnsanın insanca yaşaması adına dil insan yaşamında önemli bir konuma sahiptir. Aristoteles insan için, *zoon logon ekhon* ifadesini kullanmaktadır. Yani “insan konuşan bir varlıktır” nitelemesinde bulunmaktadır. İfadede geçen *logon*, logosla ilgili olup “logos” kavramı da biri “söz, dil”; diğeri de “düşünce, akıl” olmak üzere iki anlama sahiptir. Anlaşıldığı üzere logos kavramında, dille düşünce iç içe olmakla beraber düşünme ile konuşma, düşünce ile söz ve sözcük birbirinden koparılmaz şekilde kaynaşmış durumdadır.²⁵

Fârâbî *İhsâ’ul-Ulûm (İlimlerin Sayımı)* isimli eserinde “*mantık*” kelimesini ele alırken, bunun “*nutk*” kelimesinden türediğini beyan etmektedir. Bu bağlamda, “*nutk*” kelimesinin, kısaca, “iç konuşma”, “dış konuşma” ve “düşünme gücü” gibi üç farklı anlama geldiğini belirtmektedir. Filozofumuz “iç konuşma”yı, insan zihninde kendine yer edinen söz olarak tanımlayıp bu da kelimelerin kendisine delalet ettiği anlamlardır. Ona göre, “*nutk*” kelimesinde türeyen ve aynı zamanda önemli bir disiplin olan mantık

²¹ Necati Öner, “Kavram”, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 1999), 91-96.

²² Öner, “Kavram”, 92 vd.

²³ Eflatun, *Kratylos*, 115 vd.

²⁴ Berke Vardar, *XX. Yüzyıl Dilbilimi (Kuramcılardan Seçmeler)*, (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1983), 44.

²⁵ Aristoteles, *Metafizik*, trc. Ahmet Arslan, (İstanbul: Sosyal Yayınları, 2012), 93.

ilmi insanın iç ve dış konuşmasının sağlıklı gerçekleşmesi adına ihtiyaç olan imkanları sunarak insanda doğal olarak bulunan ve “nutk” kelimesinin üçüncü yönü olan “düşünme gücü”nü gerçekleştirmesine yardımcı olmaktadır. Bu itibarla, konuşma ve düşünmeyi kesin çizgilerle birbirinden ayırmak ya da birbirinden bağımsız düşünmek mümkün görünmemektedir.²⁶

Dil, bilinçli olarak oluşturulmuş ve toplum tarafından kabul görmüş bir semboller sistemi; düşünme de hariçte olanı zihinde temsil eden kavramlar arasında bağ/bağlar kurma²⁷ olarak kabul edildiğinde ikisini birbirinden kesin çizgilerle ayırmak mümkün değildir. Bu çerçevede dil ve düşünce beraber değerlendirildiğinde insan ancak dil vasıtasıyla duygu ve düşüncelerini muhataplarına aktarabilir. Bir diğer söylemle dil, ortaya konulan düşünceyi taşımakla bir araç vazifesi gördüğü gibi düşünceyi kendi içinde barındırmakla da bir kap vazifesini ifa etmektedir.

Bir zihin fonksiyonu olan düşünme, zihinde yer alan kavram ve kavramların oluşturduğu hükümler arasında bağ/bağlar kurarak sonuca ulaşır. Bir akıl yürütme olan bu işlemin ardında yeni bir bilgi elde edilir. Kavram ve kavramların oluşturduğu hükümler arasında bağ kurma akıl yürütme olduğundan düşüncenin temelinde kavram yer almaktadır. Bu yüzden yapılan akıl yürütmelerde düşüncenin rengini belirlemede kavramların karşıladıkları anlamlar belirleyici olmaktadır. Bu durumda şayet bir kavramı ifade etmek için kendisinin dışında başka bir kavramı da çağrıştıran kelime kullanılırsa düşünmede sapmalar meydana gelir. Bu türden bir düşünme sonucunda elde edilecek netice de pek sağlıklı olmaz.²⁸ Yeni bir bilgiye ulaşma süreci dikkate alındığında düşünme, kavramlar aracılığıyla gerçekleşirken kavramları ortaya çıkaran da düşünce olmaktadır. Dolayısıyla biri olmadan diğeri gerçekleşemezken diğeri de olmadan ötekisi ortaya çıkamamaktadır.

Dil bilimcisi Ed. Sapir'in “Diller düşüncemizi kuşatan elbise gibidir” ifadesinde belirttiği üzere düşünme ile dil adeta birbirinden ayrı düşünülemez ikilidir. Dil ve düşüncenin birbiriyle olan bu yakın ilişkisi yoğun tartışmalara sebep olmuş olup, Öner'e göre bu tartışma genel itibariyle şu sorular etrafında yoğunlaşmaktadır:

- Dil mi önce düşünme mi?
- Biri diğerinin sebebi mi?
- İkisi beraber vuku bulan bir olgu mu?
- Dil düşünceyi aktarmada sadece bir aracı mıdır, yoksa onun oluşumunda da rol oynar mı?
- Dil olmadan düşünme olur mu?

Bu ve benzer sorular çerçevesinde düşünürleri, savundukları görüşler bağlamında şu şekilde gruplandırmak mümkündür:

- a- Düşüncenin var olmasını sağlayanın dil olduğuna inanıp onsuz bir düşünmenin gerçekleşemeyeceğini ileri sürenler.
- b- Düşünme eyleminin dil olmadan da yapılabileceğini kabul edenler.
- c- Düşünce ile dilin aynı şeyler olduğunu belirtenler.

Ortaya çıkan bu yaklaşımları ayrı ayrı değerlendirmek gerekirse:

²⁶ Fârâbî, *İhsâ'ul-Ulûm*, trc. Ahmet Ateş, (İstanbul: MEB. Yayınları, 1990), 85.

²⁷ Öner, *Dil Üzerine*, 59.

²⁸ Öner, “Kavram”, 91 vd.

a- *Düşüncenin dil olmaksızın gerçekleşemeyeceğine inanan düşünürler düşüncenin ancak dil vasıtasıyla varlığa çıkabileceğini ve ancak onunla bu sahada kendisine bir yer edinebileceğini belirtmektedirler.*

Humboldt'a göre dil, düşüncenin bir aleti değil onu yaratan şeydir. Yani dil, bilinen gerçekleri anlatan veya aktaran sadece bir araç olmayıp, bilinmeyen keşfedilmesi anlamında düşünceyi yaratan bir alettir aynı zamanda.

Bir başka düşünür olan Nermi Uygur'a göre insan düşünebilmek için dile ihtiyaç duyar, düşünme eylemi onsuz vuku bulamaz. Bu yüzden dil dışında ya da dil olmaksızın düşünmenin gerçekleşme imkânı yoktur. Düşünme dilde olduğu gibi dil vasıtasıyla olup biter.²⁹

b- *Düşünmenin dil olmadan da gerçekleşebileceğini kabul edenlere göre düşünme kelimesiz veya imajsız da olabilir.*

Psikolog Norman L. Munn, "Akıl yürütme lisan olmadan da yapılabilir. Bu çerçevede hayvanlar üzerinde yapılan deneyimlerden bunun mümkün olduğunu gösteren örnekler vardır. Lisan var olmasına rağmen düşünmenin bir kısmı lisansal değildir. Örneğin henüz adlandırılması tamamlanmamış şeyleri düşünebiliriz. Bunu da düşüncemize konu olan şeyin bizde var olan görsel veya başka türden bir imajıyla yaparız."³⁰

Ünlü, İslam filozofu İbn Sînâ, *Mantığa Giriş (el-Medhal)* adlı eserinde mantık ilminin kendisine konu edindiği hususu ele aldığı yerde, mantıkçının lafızlarla ilgilenmesinin sebebinin iletişim kurma ve konuşma olduğunu belirtmektedir. Şayet bu türden bir durum olmasaydı, lafızlar olmaksızın da düşüncenin gerçekleşebileceğini vurgulamaktadır.³¹

Rus psikolog L.S. Vygotski, insanın sahip olduğu ontogenes ve philogenes olguları yani dilin, zihnin ortaya çıkması esas alındığında, düşünmenin gelişmesi sözün gelişmesinden önce olduğu görülmektedir. İlk aşamada dil ve düşünmenin yolları birbirinden ayırılır. Fakat belli bir noktadan sonra karşılaşarak bir birlik oluştururlar.³²

c- *Düşünce ile dilin aynı şeyler olduğunu ileri süren düşünürlere göre bu özelliklerinden dolayı ikiliyi birbirinden ayırmak mümkün değildir.*

Hamann'a göre dil ile düşünce aynı şeylerdir. Anlama denilen şey ancak dille gerçekleşebilir. Akıl ise anlama süreçlerinin bütününden oluşan bir şeydir. Bu yüzden dil olmadan akıl olamayacağı gibi akıl kendi içinde kapalı ve soyut bir şey de değildir.

Ferdinand de Saussure, düşünme ile dilin birbiriyle olan ilişkisini bir kâğıt yaprağının iki yüzüne benzetir. Aynı anda, bir yüzü kesilmeden diğer yüzü kesilemez. Bu benzerliğe binaen dil olmaksızın ya da dil dışında insanın düşünme eyleminin gerçekleşme imkânı yoktur.

Ortaya konan bu farklı yaklaşımlar bağlamında Necati Öner'e göre dil, aklî bir semboller sistemi olup onu oluşturan da akıldır. Bu durumda düşünmenin önceliğini kabul etmek en mantıkî olanıdır. Dil oluştuktan sonra düşünmeyle girdiği işbirliği ile âdeta bir birlik oluşturur.³³

²⁹ Uygur, *Dilin Gücü*, 61.

³⁰ Öner, *Dil Üzerine*, 61.

³¹ İbn Sînâ, *Mantığa Giriş*, trc. Ömer Türker, (İstanbul. Litera Yayınları, 2006), 16.

³² Öner, *Dil Üzerine*, 62.

³³ Öner, *Dil Üzerine*, 63.

Her ne kadar düşünme ve dilin birbirine yönelik öncelik ve sonralığına dair farklı yaklaşımlar sergilense de bu iki sürecin sıkı bir ilişki içerisinde olduğu tartışmasızdır.

Düşünmenin ortaya çıkmasına dil imkân sunduğu gibi onun açıklanması ve düşünme alanının genişlemesine yani var olanların kendileri başta olmak üzere kendi aralarındaki ilişkilere daha derin nüfuz etmede de etkilidir. Bu özelliğine bağlı olarak dil, düşüncenin ortaya çıkmasında aracı vazifesi gördüğü gibi oluşumunda da rol oynamaktadır. Bu özelliklerinden dolayı dilin sahip olduğu yapıyla diğer bütün entelektüel etkinliklerin başarısı arasında açık bir irtibatın var olduğu ortaya çıkmaktadır. Humboldt'a göre, büyük ve dâhiyane bir düşünce etkinliğinin ortaya çıkması milletin sahip olduğu dilin gelişmesinin ancak gerekli dereceye ulaşmasıyla olur.³⁴ Dolayısıyla yaratıcı düşünme yabancı dilden ziyade anadille gerçekleşebilmektedir. Bunun ancak bu şekilde vuku bulabileceğine düşünce tarihi de şahitlik etmektedir.³⁵ Bu yüzden çağrışım yaptırmayan kelimelerle dolu bir dille yaratıcı düşünmenin gerçekleşmesi imkânsız gibidir.

Diller yalnızca dil işaretleri denilen sesler ve kelimeler ile birbirlerinden ayrılmazlar. İnsana sundukları dünya görüşleri bakımından da farklılık göstermektedirler. Dil filozofu olan Humboldt ve Pozag'a göre, her bir dil bireye farklı bir dünya görüşü kazandırdığı gibi farklı düşünce ve bakış açısı da vermektedir.³⁶ Birey varlık âlemini dil aracılığıyla anlayabildiğinden onu anlaması dilin sunabildiği imkânlarla sınırlıdır. Buna bağlı olarak birbirinden farklı iki dili konuşanların doğayı algılamaları da birbirinden farklıdır.³⁷ Gerek dünyayı algılamada gerekse diğer durumlarda insanın en geçerli bir şekilde edindiği dünya görüşü anadille edinilebilmektedir.

Bir milletin büyük ve kapsamlı bir fikrî ilerleme gerçekleştirmesi ancak sahip olduğu dilin gerekli bir dereceye ulaşmasıyla mümkün olmaktadır.³⁸ Bir dilin gelişip zenginleşmesi ve sadece günlük dil olma tehlikesinden kurtulması öğretim ve bilimsel araştırma dili olmasıyla olur. Şayet bir milletin özge dili öğretim ve bilimsel faaliyetlerin etkisiyle gelişmiyorsa söz konusu toplumda yaratıcı düşünme sahibi kimselerin çıkması beklenemeyeceği gibi bilime katkıda bulunması da beklenemez.³⁹

Humboldt özge dilin önemine dair, "Diller öyle karakterler kazanırlar ki, her milletin karakteri, onlarda, törelerde, âdetlerde olduğundan daha iyi anlaşılır. İnsan kendi dilinin sunduğu dünya görüşünün etkisinde olduğundan hiçbir insan farklı bir dilin dünya görüşüne tamamen müdahil olamaz. Zira anadilinin kendisine belli bir yön vermiş olmasından kaynaklı olarak onun dünya görüşünün etkisinden tamamen sıyrılması söz konusu değildir."⁴⁰

Aydın Sayılı'ya göre, bir toplumun kendi anadili yerine farklı bir dil aracılığıyla en önemli düşünce ve çağrışım faaliyetlerinde bulunması; o memleketin bir millet olarak yükselmekten umudunu yitirmesi, yüksek uygarlık düzeyinde bulunmak ve yürümek

³⁴ Akarsu, *Wilhelm von Humboldt'ta Dil-Kültür Bağlantısı*, 33.

³⁵ Öner, *Dil Üzerine*, 25.

³⁶ Akarsu, *Wilhelm von Humboldt'ta Dil-Kültür Bağlantısı*, 56-57.

³⁷ Aydın Sayılı, "Bilim ve Öğretim Dili Olarak Türkçe", *Bilim, Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2001), 325-338.

³⁸ Akarsu, *Wilhelm von Humboldt'ta Dil-Kültür Bağlantısı*, 33.

³⁹ Öner, *Dil Üzerine*, 54.

⁴⁰ Akarsu, *Wilhelm von Humboldt'ta Dil-Kültür Bağlantısı*, 52.

gayesinden vazgeçmesi ve tarihin akışında geri saflarda kalmayı peşinen kabul etmesi anlamına gelir.⁴¹

Düşünce dille varlık sahasına çıkma imkânı bulduğundan düşünce açısından dilin önemi oldukça büyüktür. Düşünce dil sayesinde belirsiz ve buğulu olmaktan kurtulur. Düşüncenin oluşması, belli bir düzene girmesi ve yaşamını sürdürmesi dille olurken düşünceden tamamen arındırılmış bir dil de hayatıyeti olmayan boş bir kalıp gibidir. İkili arasında var olan bu zorunlu ilişkiye bağlı olarak düşünce, var olana nüfuz edip yeni kavramları kazandırmakla dili zenginleştirirken, zenginleşen dil de düşüncenin varlığa daha derin bir şekilde nüfuz etmesine imkân sağlar.⁴²

Kısaca, dil düşüncenin ifade edilme aracı olmanın yanında onun oluşma, gelişme, taşınma ve süreklilik kazanmasında da etkindir. Dilin bu fonksiyonuna karşılık düşünce de dilin gelişmesi, zenginleşmesinde hayati rol oynamaktadır. Aralarındaki bu yakın ve aynı zamanda derin ilişkiye bağlı olarak biri olmadan diğeri varlık sahasına çıkma imkânı bulamazken diğeri de gelişerek yaşamını idame ettirme imkânı bulamaz. Aralarındaki bu karşılıklı etkileşime bağlı olarak niteliklerindeki değişimlerde de bir paralellik görülmektedir. Zengin olan bir dil varlık üzerinde daha derin düşünme imkânı sunarken, düşünme de dilin gelişme ve zenginleşmesine katkıda bulunmaktadır.

SONUÇ

Sosyal bir varlık olan insanın kendi türüyle iletişim kurması ve aynı zamanda kendi varlığını ortaya koymasının en sağlıklı ve etkili yolu dildir. İnsan dil aracılığıyla içinde bulunduğu zamandan önce yaşayanlarla irtibat kurabildiği gibi kendinden sonrakilere de yine dil aracılığıyla aktarım yapabilmektedir. Dolayısıyla dil bir taraftan ifade aracı olurken diğeri taraftan da düşüncenin oluşum, gelişim ve somuta dönüşmesinde etkin rol oynamaktadır. Bu bağlamda:

İnsan tarafından bilinçli olarak meydana getirilmiş, toplum-sallaşmış bir semboller sistemi olan dil, bir düşünme biçiminin dışı vurularak somutlaştırıldığı, başkaları için bir düşünme konusu haline getirildiği kültürel kalıptır. Bu bakımdan dil, bir düşünceyi ses ve yazıyla ifade eden bir formdur.

İnsan, kendi yaşamına kendisi biçim verme özelliğine sahip olmasından dolayı insanın insan olması, kendi bilincine varması, kendi kimliğini bulması ve insanın kendi olması dil sayesinde gerçekleşebilmektedir. Bir diğeri ifade ile bireyin varlığını ortaya koyması, dünyaya açılarak ilişki kurması dil aracılığıyla mümkün olmaktadır.

Toplumunu oluşturan bireyler arasında iletişime imkân vermesinden dolayı dil toplumsal birliğin sağlanmasında etkin olduğu gibi toplumun varlığını idame ettirmesinde de önemli bir fonksiyonu icra etmektedir.

İnsanın, başta kendisi olmak üzere insanlarla ve diğeri varlık alanlarıyla ilişki kurmasıyla oluşturduğu ve insanlık için ortak bir bilgi alanı olan bilim, felsefe, din, sanat kısacası, kültür yine dil ile varlık bulduğu gibi dil ile de aktarılır. Dil sayesinde oluşan bu ortak alanlarla birey kendi dünyasında yalnız olmaktan kurtulmaktadır. Bir diğeri ifade ile dil, insanın hem kendisini bulmasını, hem de insanı insanla birleştirerek ortak bir alanın oluşmasını sağlamakta ve sübjektif alanın objektif alanda kendisine bir yer bulmasına imkân sunmaktadır.

⁴¹ Sayılı, "Bilim ve Öğretim Dili Olarak Türkçe", 541.

⁴² Öner, *Dil Üzerine*, 39-41.

İnsan için bir bilgi alanı oluşturmakla beraber üretilen bilgilerin korunmasını sağlama işlevinden dolayı dil, insan bilgisinin temelini teşkil etmektedir. Zira bilgi, kişinin odaklandığı şeyden içselleştirerek elde ettiğini dil kalıbına, yargı şekline dönüştürerek kavramsal hale dönüştürdüğünde bir anlam ifade eder. Geçmiş ve bugünün tecrübe ve birikiminden faydalanılması ancak bilginin dil ile aktarılmasıyla mümkün olmaktadır. Bu anlamda, zamanla oluşan gelenek, dil sayesinde oluşabilmekte ve bu yolla da geçmişle ilişki kurulabilmektedir.

Dilin olanak alanından gerçeklik alanına geçmesi birçok koşula bağlıdır. Bu yüzden toplumun kendi dilinin olanaklarını zenginleştirerek gerçekleştirebilmesi için ilkin topluluğun her bakımdan bağımsız ve özerk olması gerekir. Zira zengin dil, yalnızca bağımsız bir düşünme ve görmenin ürünü olabildiği gibi düşündüğünü ve gördüğünü de ancak sahip olduğu zengin dili ile anlatabilir. Bu yüzden gelişmiş bir kültür ancak gelişmiş bir dille kazanılırken gelişmiş dil de ancak derine nüfuz edebilen bir düşünce ile oluşabilmektedir.

Dil, hem insanın kendisinin hem de dünyanın bir aynası olması hasebiyle her birey kendisinin ne olduğunu ve nasıl bir niteliğe sahip olduğunu dili sayesinde açığa çıkarır. Zira insanın, varlık dünyası hakkında ne düşündüğünü dil sayesinde öğreniriz. Dolayısıyla insan ne ise dil sayesinde odur.

Bir dili konuşan, o dilin düşünme biçimine de sahip olduğundan dil insanı şekillendirerek ona bir düşünme biçimi kazandırmaktadır. En tutarlı ve başarılı düşünme biçimi de anadilin sunduğu düşünme biçimi olduğundan “dil, bizden önce ve bizim için başarılı bir düşünme olarak karşımıza çıkar.”

Varlıkların kendilerinin zihinde bulunmaları mümkün olmadığından zihin, düşünme faaliyeti için onların yerine geçecek sembollere ihtiyaç duyar. Düşünme, bu semboller arasında ilişki kurmaktır. Bu durumda, ilişkileri kavramak olan düşünce, asıl olanı seçmek ve gereksiz olanı bırakma oranında da başarısını gösterir. Bu eylem de bir soyutlama işlemi olup bunu bilinçte sözcükler temsil etmektedir. Bu yüzden dil asıl başarısını düşüncede gösterir. Dil, her ne kadar düşüncenin bir aracı konumunda yer alsın da düşünce içinde meydana gelmektedir. Dil ve düşünce karşılıklı olarak birbirlerini oluştururlar. Dil, düşünce içinde ve düşünceyle birlikte hareket eden bir simgeler sistemidir. Düşünce, bir düşünüşler dizisidir. Düşünüşler dizisi de düşünüşler arasında ilişkiler kurar. Böylece ilerlemiş düşünce sadece nesnelere ilişkisini değil, ilişkilerin ilişkisini de kavrar. Böylece dil en yüksek başarısına erişmiş olur.

Kavram zihnin, genelleme ve soyutlamalar yaparak ulaştığı tümellerdir. Zihin düşünürken bu kavramları kullanmaktadır. Terim ise kavramın dildeki karşılığıdır. Düşünce kavramlar arası ilişki/ilişkiler kurarak gerçekleşirken, terimler yoluyla ifade edilir. Kavramlar zihinde, terimler de dilde yer almaktadır. Zihin dünyayı kavramlarla görüp anlamlı hale getirirken terimlerle de dile yansıtmaktadır. Bu yönüyle dil, zihnin aynası konumunda olup düşünce dilde yansır, dilde dile gelir.

Belli bir dile sahip olan bireyler, anadilin sunmuş olduğu düşünme biçimine göre düşünme ve varlığı görmeye alışmış olduklarından ancak kendi anadillerinde dünyayı anlama, anlamlandırma ve düzenleme faaliyetinde bulunabilirler. Düşünme biçimine alışık olunmayan bir dil ile varlığı sağlıklı görmek ve dile getirmek mümkün değildir. Bu yüzden birey, bilim ve felsefeyi kendi anadiliyle daha sağlıklı yapabilir.

Düşünme dil aracılığıyla gerçekleştiği gibi düşünceyi ifade etme de dille gerçekleşmektedir. Bir diğer ifade ile dil düşünceyi barındıran ve taşıyan bir kaptır. Buna bağlı olarak bir milletin düşüncesi ve mefkûresi sahip olduğu anadilin gelişmişliği

ölçüsündedir. Zira dilin gelişmişliği düşüncenin derinliğine bağlı olduğu gibi düşüncenin sağlıklı bir şekilde gelişmesi ve aktarılması da dilin zenginliğine dayanmaktadır. Dil sadece iletişim ya da mefkûrenin gelişmesine imkân sunmakla kalmayıp aynı zamanda milletin düşünce tarzının oluşması ya da şekillenmesinde de ciddi bir etkidir. Bu yüzden anadilin sağlıklı ve tutarlı bir şekilde gelişmesine ciddiyetle yaklaşılmalıdır. Ayrıca toplumun geleceği olan genç nesillere ilk zamanlardan itibaren dilin zenginliği kazandırılması gerektiği gibi anadilin önemi de belletilmelidir.

KAYNAKÇA

- Akarsu, Bedia. *Wilhelm von Humboldt'ta Dil-Kültür Bağlantısı*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1998.
- Aristoteles. *Metafizik*. Trc. Ahmet Arslan. İstanbul: Sosyal Yayınları, 2012.
- Bingöl, Abdulkuddüs. “Dil-Anlam ve Felsefe”. *Felsefe Dünyası Dergisi* 1, (1991): 22-26
- Bumann, Woltraud. *Dil Felsefesi, Günümüzde Felsefe Disiplinleri*. Der. ve Trc. Doğan Özlem. İstanbul: Ara Yayıncılık, 1990.
- Dilaçar, Agop. *Dil, Diller ve Dilcilik*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1968.
- Eflatun. *Kratylos*, Trc. Suad Y. Baydur. İstanbul: MEB. Yayınları, 1977.
- Fârâbî, *İhsâ'ul-Ulûm*, trc. Ahmet Ateş, İstanbul: MEB. Yayınları, 1990.
- Gökberk, Macit. *Değişen Dünya Değişen Dil*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.
- Heidegger, Martin. *Teknik ve Dönüş&Özdeşlik ve Ayrım*. Trc. Necati Aça, Ankara: Pharmakon Yayınevi, 2019.
- İbn Sînâ. *Mantiğa Giriş*, trc. Ömer Türker, İstanbul: Litera Yayınları, 2006.
- Mengüşoğlu, Takiyuddin. *Felsefeye Giriş*. Ankara: Doğubatı Yayınları, 2013.
- Öner, Necati. *Dil Üzerine*. Ankara: Divan Kitap, 2013.
- _____. “Kavram”. *Felsefe Yolunda Düşünceler*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1999.
- Platon, *Kratylos*, trc. Erman Gören, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.
- Porzig, Walter. *Dil Denen Mucize*. Trc. Vural Ülkü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1995.
- Sayılı, Aydın. “Bilim ve Öğretim Dili Olarak Türkçe”. *Bilim, Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 20013.
- Şahin, Nail. “Dil ile Zihin İşleyişinin Etkileşimi”. *Bilim, Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2001.
- Uygur, Nermi. *Dilin Gücü*. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 1994.
- _____. *Kültür Kavramı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013.
- Vardar, Berke, *XX. Yüzyıl Dilbilimi (Kuramcılardan Seçmeler)*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1983